

JAPONYA VE TÜRKİYE'DE EVLENME TÖRENLERİ

Doç. Dr. Ahmet CİHAN*

Giriş

Bu çalışma, biri Asya'nın en doğusunda, diğeri ise en batısında yer alan Japon ve Türk toplumlarındaki evlenme törenlerini karşılaştırmalı olarak irdelemeyi hedeflemektedir. Geleneksel olarak benzer niteliklere sahip her iki toplumda da, modernleşme süreci hemen hemen aynı periyotta başlamış olmasına rağmen, birincisi içsel ve dışsal farklı iktisadi, siyasi ve sosyal faktörler nedeniyle bugün G-7 olarak nitelendirilen gelişmiş ülkeler arasında zikredilirken, ikincisi ise bu bağlamda henüz gelişmesini tamamlayamamış, gelişmekte olan bir ülke olarak nitelendirilmektedir.

Çalışmanın evrenini, araştırmalarda bulunmak üzere, 1994-1998 yılları arasında Japonya'nın çeşitli kentlerinde katılmış olduğum düğün törenlerindeki gözlem ve izlenimler ile genel olarak urban ve kırsal alanlarda topladığımız veriler yanında, özelde 2001 yaz döneminde, bir grup akademisyen ile gerçekleştirilen Doğu-Anadolu inceleme ve araştırma gezisi sırasında birkaç gün süre ile kaldığımız Ağrı kent merkezinde katılma olanağı bulduğumuz bir düğünden edindiğimiz bilgiler sınırlamaktadır.

Türkiye'de gerçekleştirilen evlenme törenlerinde, geleneksellikte çağdaş çizgi, bir başka ifadeyle tradisyonalizm ile modernite kesin hatlarla birbirinden ayrılırken, Japonya örneğinde arkaik sayılabilecek öğeler ile bugüne ait unsurların iç içe geçerek birbirinden ayrılmaz, bir bütünün tek parçası haline dönüştüğünü söylemek olasıdır. Türkiye örneğinde tekdüzelik ve yeknesaklık olabildiğince varlığını sürdürürken; Japonya'daki zamana göre içeriği doldurulmuş, Batı ile Doğunun aynı bütünde varlık bulduğu, adeta teleskopisi sunulan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Farklılık bununla da kalmamakta, düzenleme ve içerik bakımından da daha ilk başta dikkatten kaçmamaktadır. Söz konusu farklı ve benzer tarafları sırasıyla ele alırsak:

Japonya

Japonya'da üç farklı tören düzenlenmektedir. Bunlar, kimi zaman birbirinin devamı kabul edilmekte, kimi zaman da birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Şöyle ki, evlenecek gelin ve damat adayı, dar bir akraba çevresi ve yakın arkadaş gurubundan oluşan sınırlı sayıdaki davetlilerin katıldığı çok küçük bir topluluk ile nikah töreni gerçekleştirir. Bu törenin iki ayağı bulunmaktadır: Önce resmi nikah yapılır, arkasında ise

---

* Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

uğur getirmesi ve evliliğin “ölünceye kadar sürmesi gerektiği” düşüncesinin bir yansıması olarak, kalıcı olması için din adamlarının da hazır bulunduğu dini tören düzenlenir. Ancak, geleneksel olan bu nikahın yanında bugün bir de, farklı Hristiyan sektlerine ait kiliselerde dini nikah yapma adeti yaygınlık kazanmış durumdadır. Kimi aileler, önce kilisede, sonra da Budist rahipler huzurunda nikah gerçekleştirmektedirler. Genç çiftler, Budist rahipler huzurunda dini nikah törenleri gerçekleştirmenin lüzumsuz olduğu yönünde, kendileri içten ve gönülden tasvip etmeseler bile, herhangi bir reaksiyonda bulunmazlar. Kaldı ki, çeşitli kiliselerde yapılan törenler, “dini” ritüel olmaktan daha çok bir “moda” olarak algılanmaktadır.

Burada dikkat çeken en önemli unsurlardan biri, geleneksel Budist töreni ve modern kilise töreni gibi çeşitlilik olsa bile, bu tür dini pratiklerin şekli bir durum olduğu, evliliğin özüyle hiçbir bağlantısının olmadığı ve dolayısıyla bunların yapılmasıyla “evlilik akdi” nin yerine getirildiği söylenemez. Gerek Budist mabetlerinde, gerekse kiliselerde gerçekleştirilen dini nikah törenleri çoğunlukla resmi nikah töreninden sonra uygulanır ve sadece seremoniyel bir olgudan öteye gitmez.

Dar bir grup içerisinde gerçekleştirilen bu “nikah” töreninden sonra, genellikle geniş katılımlı bir düğün merasimi düzenlenir. Ancak, bu seremonideki katılımcı sayısı önceden tespit edilir, davet edilenler dışında kimse törene katılmaz.

Törene katılan davetliler çoğunlukla gelin ve damadın arkadaşlarından oluşur, davetli listesi de gerçekten onlar tarafından oluşturulur. Geniş katılımlı bu törene, gelin tarafından sadece anne-baba katılırken, damadın anne-babası yanında kardeşleri ile büyük baba-annesi, amca, dayı ve teyzeleri de katılabilmektedir.

Davete katılanlar, içerisinde davetlilerin listesinin de yer aldığı davet mektubuyla birlikte törenin yapıldığı bina girişinde görevli kişilerle karşılaşılır ve kayıt yaptırılır. Davetliler, düğün sahiplerine katkıda bulunmak üzere, belirli miktardaki parayı düğün için hazırlanmış özel zarflar içerisinde resepsiyondaki görevliye kayıt sırasında vererek özel deftere not düşerler. Daha sonra, törenin yapılacağı salona geçen davetli kendisi için tahsis edilmiş masadaki yerine oturur.

Davetliler geldikten ve tamamı yerlerine oturduktan sonra, töreni yönetmekle görevli kişi söz alarak konuşmaya başlar, genç çiftleri kutlayarak onları kürsüye davet eder, her iki çiftin aileleri bir araya gelerek tebrik edilir. Gelin ve damat, evlilik pastasını keser ve yerlerine otururlar. Töreni yönlendiren kişi, bütün katılımcıları kadeh kaldırmaya, yani “kampai” diyerek pirinçten yapılan özel Japon içeceği olan “sake” içmeye davet eder. Bu girişten sonra, davetliler yavaş yavaş yemeğe başlar. Bu arada gelin ve damat, davetliler arasında dolaşarak hem tebrikleri kabul eder, hem de geldikleri için davetlilere teşekkürlerini tek tek iletirler.

Bu sırada, gelin ve damadın yakın iş ve çocukluk arkadaşları ile “boss” denilen patronları birer konuşma yaparak evlilik konusunda deneyimlerini, iyi dileklerini iletirler. Arkasında damadın anne-babasına söz verilir, onlar da hem davetlilere törene katılarak kendilerini onurlandırdıkları için teşekkür ederler, hem de gelinin ailesine minnet ve şükranlarını ifade ederler.

Törenin bu aşamasında pek eğlence olmaz. Gelin ve damat, geleneksel kimonolarını giyerek davetliler huzuruna çıkar önce, bir süre sonra modern beyaz gelinlik ve smokin ile yeniden davetliler karşısına görünürler. Her sahne alışlarında, birkaç kare fotoğraf çekilir teker teker veya arkadaşlarla. Bu arada, davetliler, çeşitli tat ve renk ve kokudan oluşan geleneksel ve modern Japon içeceklerinden ve yemeklerinden alırlar. Birkaç saatle sınırlı olan bu tören sırasında, damat ve gelin asla birbirini öpmezler. Genel olarak ta Japonlar, cadde ve sokakta el ele dolaşmaz, gençler birbirini öpmez. Çünkü bu tür eylemlerin ve durumların özeli yansıttığını ve dolayısıyla özel mekan ve yerlerde, özel insanlarla sınırlı kalması gerektiğini dile getirirler hala. Tabii, görece olarak değişme de söz konusudur.

Töreni yönlendiren kişi, söz alarak geniş katımlı törenin sona erdiğini anons eder. “Nijikai” adı verilen, birincinin devamı niteliğindeki eğlence ağırlıklı gecenin başka bir yerde devam edeceği davetlilere duyurulur. Davetlilere teşekkür edilerek tören sona erer.

Tören sonunda, her davetli, bulunduğu masa ve koltuğun yanına kendisi adına bırakılmış olan hediye paketini alarak döner. Hediye paketi, her davetli için ortak hazırlanmış ve genelde düğün sahibine katkı olsun diye recepsiyonda bırakılmış olan paranın yarısı değerinde olur.

Damat ve gelin ile damadın anne-babası tören salonu girişinde tebrikleri kabul ederek düğün sona erer.

Damat ve gelinin yakın arkadaşlarından oluşan küçük bir grup, gece yarısına kadar sürecek olan ve “nijikai” adı verilen eğlence mekanına hareket ederken, damadın anne ve babası da dahil diğer davetliler evlerine veya arkadaş gruplarıyla birlikte ayrı ayrı olmak üzere, farklı yerlerde sohbet ederek, “karaoke” denilen müzik salonlarında şarkı söyleyip dans ederek törenin ikinci aşamasını bir başka açıdan tamamlamış olurlar.

Değişik zamanlarda, farklı mekanlarda ve değişik sayıdaki insan bileşiminden oluşan küçük-büyük gruplarla gerçekleştirilen tören ve seremonilerde Japon toplumuna özgü arkaik niteliklerle modern uygulamaların iç içe geçmiş bir şekilde, eski-yeni harmonisinin bütünselliği bozulmadan, hayata geçirilmekte olduğunu görüyoruz. Kimi noktalarda, erkek dominant ve yaşlı egemen unsurlar varlığını korumakla birlikte, bunun daha çok şekilde kaldığı, evlilik törenlerinin genelinde çağdaş değerler ve algılamaların ön plana çıktığı, davetli listesinin oluşumundan,

ağırlama biçimine ve hatta törenlerdeki uygulama biçimlerine kadar gözlemlenmektedir.

Sunmuş olduğumuz görsel doneler de yukarda vermeğe çalıştığımız perspektifi güçlendirecek niteliktedir.

Türkiye

Kendi toplumumuzda, hâlâ, zıtların ikiliği, bunların halitası denilebilecek üç farklı algılama ve uygulama yaşanmaktadır. Bunlardan birincisi, daha çok dine ve dinsel içerikli olduğu düşünülen geçmişe ait değer yargılarını ve uygulamalarını kısmen yada bütünüyle ret ve inkar noktasına taşıyanlar olarak algılanmaktadır. Azımsanmayacak düzeyde bir yekun oluşturan ikinci grubun ise, daha önce güvenilirliği test edilmiş, bütünüyle başarıya ulaşılmış değerler manzumesine ve onun uygulama biçimi olan geleneklere bağlı kaldığı ileri sürülebilir. Birincisi, rasyonel ve çağcıl olduğunu öne sürerken, ikincileri “gerici” ve “yobazlık” yaftasıyla suçlamakta; ikincisi ise diğerlerini başta “kendi aslını inkar” olmak üzere, batı hayranlığı yanında aynı zamanda “din düşmanlığı” ile de itham etmektedir.

Bu iki kutup arasında, bir üçüncü gruptan daha söz edilebilir; bunun, bir bakıma Japon modelini andırmakta olduğu da söylenebilir. O da, geçmiş değerler ve uygulamalara modern form kazandırmak suretiyle, onlara yeni anlamlar yüklenmesi, çağcıl olanları güçlendirici rol verilmesidir. Bu üç farklı grubun evlilik olgusuna yönelik, sosyal yaşamdaki pratiğini karşılaştırmalı olarak, şu şekilde açıklamak olası görünmektedir.

Birinci grup, evlilik öncesinde her türlü ilişkiye hoş görüyle yaklaşırken, ikinci grup bunun karşısında yer almakta ve kesinlikle reddetmektedir. Üçüncüsü ise, kimi sınırlamalarla birlikte kontrollü bir şekilde, zamana ve sosyal gruplara bağlı olarak, esnek bir tutum sergilemektedir. Birinci grup “çağa ayak uydurulması” gerektiği tezinden hareketle, evlilik öncesi ilişkiyi tasvip etmekte, ancak toplumsal değerleri de gözardı etmesi nedeniyle, eleştirilmekle kalmamakta kimi zaman da tezat duruma düşmektedir. Kendisi için hoş gördüğü bir eylem ve davranışı, eşi ve çocukları için yadırgayıcı bulmaktadır. Evlilik olgusunda rasyonelliği yakalamak adına zaman zaman bayağılıklar da yaşatmaktadır.

Kaynağını “dini” dogmalardan aldığını düşünen, ancak daha çok “dinselleşmiş geleneklerden” esinlendiği kuvvetle muhtemel olan ikinci grup, “zamanın değişmesiyle ahkâmın da değişmesi mukadderdir” mealindeki genel hükmü iskaladığı için kritize edilebilir; binlerce yıllık bir geçmişe dayanan gelenekleri ve değer yargılarını günümüz koşullarına uyarlamadan modern yaşama zorlama biçiminde empoze ve enjekte etmeye çalışması bakımından yadırganabilir. Ancak, savunulan ve uygulanmak

istenilen “dinselleşmiş geleneksel değerlerin”, en küçük sosyal grup olan aile bireyleri ile female ve male gruplar arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmasını talep etmek, her ne kadar günümüz realitesiyle bağdaşmasa da, birinci gruba göre daha tutarlı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Üçüncü grup ise, female ve male gruplar arasında olduğu kadar aile bireyleri arasında da herhangi bir ayırım yapmadan, geçmişin dini değerleri ile geleneklerini günümüzdeki sosyal hayatı daha anlamlı ve yaşanabilir kılmak için bir araç olarak görmektedir. Dolayısıyla, salt dinden kaynaklanmış olsun veya olmasın, dinselleşmiş gelenekler de dahil olmak üzere her türlü toplumsal değer yargıları ile onların tortulaşmış birikimlerine, daha ilk başta şu veya bu şekilde bir rezerv koymadan yaklaşılmakta; kimi zaman onlara yeni form ve içerik kazandırarak, kimi zamanda doğrudan olduğu gibi absorbe ederek modern yaşamı zenginleştirici öğeler olarak benimsemekte ve hatta adeta bir engine ve itici güç olarak algılamaktadır. Ancak, günümüz koşullarına uymayan özel durumlarda ise, günün gereksinimleri “dinselleşmiş geleneklere” tercih edilmektedir.

Evlilik sürecinin ilk aşamasından başlayarak her üç gruba özgü farklı uygulama biçimleriyle karşılaşmaktayız. Birinci grup, evliliğin iki kişi arasında gerçekleşen bir sözleşme ve hatta doğal bir birliktelik olduğunu kabul ederek, bir önceki jenerasyondaki anne-babalarının düşünce ve görüşlerine başvurma ihtiyacı duymadan harekete geçmekte, ve hatta haberdar olmaları durumunda dahi bir önceki kuşaktaki büyüklerle, çatışma yaşanacak düzeyde, ilişkilerde sorun yaşanmaktadır. Kurulmak ve oluşturulmak istenen hayatın kendilerine ait olduğu ve dolayısıyla kendi tercihleri doğrultusunda evlilik yapmak istedikleri dile getirilir, ve zaman zaman ikinci kuşaktan olan gençlerin daha isabetli karar vereceği düşünülür. Ancak, evlilik sürecinde ulaşılan doyum sonrası ortaya çıkan aksamalar yanında, uzayan birliktelikteki dostane duyguların yerini bir süre sonra antipati, nefret ve düşmanca hisler almaya başlayınca, modern algılama ve çağdaş form ve rasyonalite bir tarafa bırakılmakta ve bayağılıklar sergilenmektedir.

Rasyonel ve çağdaş değerlerle oluşturulmak istenen evlilik olgusu, “kan ve göz yaşı” bombalarıyla yıkılmakta; sadece gençlerin duyguları, yeşermeyen hayalleri ve gelecekleri bu yıkıntının altında kalmamakta, aynı zamanda “gelecek” olarak görülen çocuklar da toz duman içerisinde kimi zaman yok olmakta, kimi zaman ise unutulmuşluğa terk edilmektedir.

İkinci grup ise, gençlere güvensizliğin bir belirtisi, dayanağını “dinselleşmiş geleneksel” düşünceden alan yaşlı egemen kültürün bir tezahürü olarak, hâlâ, female ve male ayırımı gözetmeksizin, eğitim ve ability durumları göz önünde bulundurulmaksızın, onların kiminle, ne

zaman, ne şekilde ve hangi koşullar altında evlenmeleri gerektiğine büyükler karar vermektedir.

Bu tür uygulamalara, geçmiş dönemde, üretim araçları ile üretimde elde edilen her türlü sermaye birikimine sahip olmaları, ellerinde bulundurup tasarruf edebilmeleri, gençlere nazaran her alanda daha deneyimli ve tecrübeli olmaları ve karar alma sürecinde dinselleşmiş geleneksel “otorite ve yetki” mekanizmasını kontrol etmeleri nedeniyle pozitif bir anlam yüklemek olasıdır. Ancak, zaman ve koşulların değişmesine rağmen, genç kuşakların önceki jenerasyonda bulunan anne-baba ve dededen daha nitelikli ve donanımlı olduğu yadsınamaz bir realite iken, evlilik olgusunda genç kuşakların karar alma süreçlerine katılımının önlenmesi ve hatta onların tercihlerine “kulak tıkanması” “dinselştirilmiş geleneklerin” rasyonaliteden uzak bir şekilde sürdürülmesinden başka bir şey değildir.

Geçmiş toplumdaki totaliter devlet algılamasının aile düzeyindeki otoriter biçiminin bir yansıması olan bu durum, toplumların değişmesine paralel bir değişimin aile bazında realize edilmediğini; geçmişin belirli bir döneminde var olan uygulama ve değerlendirme biçimine bir süre sonra spesifik bir misyon yüklenerek “dinselştirildiği” ve dolayısıyla dinselleşmiş o geleneğin de herhangi bir değişim ve rasyonelleşme sürecinden geçmeden varlığını koruduğunu ispat etmektedir.

Üçüncü grup ise, evlilik sürecinde, evlenecek adayların belirlenmesinde, evlilik hazırlıklarında ve törenlerin nasıl yapılması gerektiği hususunda gençlere nispi olarak tercih hakkı tanımakta, ancak büyükleri de onay mercii olarak korumakta, onların yetki ve sorumluluklarını tamamen ortadan kaldırmamaktadır.

Evlilik törenlerine katılacak davetli listesinde gençlerin yakın çevresi dışında genellikle aile büyüklerinin eş ve dostları çağrılır. Genç çiftler, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmış olsalar bile, tören masrafları daha çok aile reisi tarafından karşılanır.

Birinci grup, evlilik töreninde eğlenceye öncelik verebileceği gibi; basit ve ancak gösteriş yapmaya dayalı, zenginlik ve gücü sembolize eden bir merasim de gerçekleştirebilir. Bu grup, çağdaşlığın ve rasyonelliğin bir göstergesi olarak, resmi nikahla yetinir. Geleneksel “imam nikahı”, ilkelliğin tezahürü olarak algılanıp, reddedilir.

İkinci grup ise, geleneklere ve dini kurallara bağlı kalarak “imam nikahına” öncelik verir; resmi nikah olsa da olur. Kimi zaman ileride doğabilecek muhtemel olumsuzlukları gidermek amacıyla “maslahat” gereği başvurulmuş, bir başka ifadeyle “zoraki” ya da “kerhen” yerine getirilen bir durumdur. Törene, yaşlıların ve özellikle aile reisinin yakın çevresi öncelikle davet edilir, eğlenceden daha ziyade “dinselleşmiş” bir geleneğin yerine getirildiği düşünülür. Tören aynı zamanda maddi ve

manevi zenginliğin, iktidar ve kabul görmenin sergilendiği bir dönem ve zaman olarak algılandığından, elden geldiğince fazla harcama yapılmasından ve her türlü gösterişten kaçınılmaz.

Üçüncü grup ise, zamana ve koşullara uygun bir tören yapmayı tercih eder. Evlilik törenleri bir gösteri ve eğlence zamanı olarak görülmez. Modern toplumda yaşayan, iş gereği uzun süre bir araya gelemeyen eş ve dost ve akraba çevresinin bir araya geldiği bir an olarak düşünülür; güzellikler ve geçmiş dönemlerin yad edildiği, anıların tazelandığı, yeni dostlukların oluşturulduğu bir ortam olarak algılanır. Resmi nikah, karşılıklı yetki sorumlulukların yüklenildiği, ileride doğabilecek her türlü hak ve sorumlulukların giderilmesine olanak tanıyan, evlilik ve aileye hukuki meşruiyet kazandıran, yapılması kaçınılmaz bir sözleşme olarak kabul edilir. Aynı şekilde, “imam nikahı” da hor görülüp reddedilmez, aksine evliliğe manevi bir boyut kazandıracağı düşüncesiyle, zamanı ve koşulları oluştuğunda, gerçekleştirilir.

Ağrı’da gözlemlediğimiz evlilik biçimi, üçüncü grup içerisinde değerlendirilebilir. Genç çiftler, kendileri birbirini tanımış, bir süre konuşmuş, evliliğe karar vermiş, ancak bir önceki jenerasyondaki büyüklerin onayını almayı da ihmal etmemişler. Ülkemizin en büyük metropol kentlerinden birinde, işleri gereği, yaşayacak olmalarına rağmen, evlilik töreni için anne-babanın bulunduğu Ağrı seçilmiş. Burada, hem aile çevresinin kısa sürede bir araya gelmesi düşünülmüş, hem de davet edilenlerin törene katılımını kolaylaştırıcı bir tercihte bulunulmuştur. Törende, geleneksel teâmüller ile modern uygulamalar bir arada, iç içe yaşanıyordu. Bir taraftan aile reisi ve yakınlarının tanıdıkları törene çağrılırken, diğer taraftan da gençlerin arkadaş çevresinin katılımı sağlanmıştır. Törende, geleneksel eğlenceler gerçekleştirildiği gibi, modern toplumsal yaşamda bir araya gelme olanağı olmayan dost ve arkadaş grupları bir araya gelip sohbet etme, anıları tazeleme olanağı da bulunmaktadır.

Geleneksel yemekler modern tabaklar içerisinde, erkek egemen bir toplumsal görüntüyü pekiştirircesine önce erkeklere, sonra kadın ve çocuklara ikram edilmektedir. Törene katılanlar, sadece genç çiftleri ve aileyi tebrik etmekle kalmamakta, aynı zamanda onların yapmış olduğu büyük masraflara küçük bir maddi katkıda bulunmak amacıyla, geleneksel çağırıcılar yoluyla, katkı sahipleri ve yapılan bağışlar, sırasıyla, tek tek takdim edilip kayda geçirilerek, toplanılan “şaba” bağış miktarı ilan edilmektedir. Dua ve tebriklerden, içilen şerbetlerden sonra düğün sona ermektedir.

Sonuç Yerine

Modernleşme sürecinin diğeri bir çok alanında olduğu gibi, Japonya'da evlilik kültürünün de geleneksel olan ile modern formları, bir beden de iki ruhun yaşaması gibi, bir arada barışık bir şekilde bulunduğu gözlemlenmektedir. Aksine, Türkiye'deki evlenme geleneklerinin mixed bir yapı oluşturduğu, ancak bu, bütünü oluşturan parçaların, mıknatısın zit kutuplarına benzer bir tarzda, birbirlerini itici bir niteliğe sahip olduğu ifade edilebilir.

Türkiye ve Japonya'daki evlilik kültürünün, toplum kültüründen bağımsız olmadığı, her iki toplumdaki genel eğilimleri yansıttığı unutulmaması gereken bir gerçektir. Bu bağlamda, Türkiye'deki evlilik geleneğinin unflexible kültürel birikimin doğal bir uzantısı olduğu gibi, Japonya'daki durumun da flexible kültürün tezahürlerinden sadece biri olduğu öne sürülebilir.